

ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

Úvod

Program proti šikanování vychází z Metodického pokynu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních. Předpokladem úspěšné realizace programu je systém dalšího vzdělávání pedagogických i nepedagogických pracovníků. Pedagogové jsou vzděláváni v oblasti školské všeobecné specifické primární prevence. Každý pedagog musí šikaně předcházet a její projevy neprodleně řešit v souladu se Školním řádem. Program je chápán jako jedna z alternativních možností, jak čelit šikanování ve škole.

Specifická prevence

Pedagogové odborně pracují na předcházení konkrétního problému – školního šikanování. Těžiště specifické primární prevence spočívá v práci třídního učitele při pravidelných třídnických hodinách. Jejím úkolem je posílení imunity třídy proti nákaze šikanování. Důležitou roli zde hrají výukové předměty, které mají přímý vztah k prevenci sociálně patologických jevů (např. občanská výuka, tělesná výuka, biologie atd.).

Základní úroveň práce s třídním kolektivem by měli zvládat všichni třídní učitelé, kteří při své práci realizují při třídnických hodinách komunitní kruh či jiné obdobné preventivní metody práce s kolektivem a klimatem třídy.

Středně pokročilou úroveň práce s třídním kolektivem, kdy se jedná o systematickou preventivní práci na vyšší úrovni obtížnosti (např. selektivní primární prevenci) by měl zvládat proškolený primárně preventivní pracovník z řad pedagogů. Pokročilou úroveň by měl zvládat metodik prevence. Zde se jedná o dvě linie. První linií je organizační linie, kde jde o činnost metodickou, koordinační a informační. V druhé linii jde o přímou preventivní práci s cílovými skupinami.

To znamená, že třídní učitelé a školní metodik prevence (výchovný poradce) diagnostikují a léčí zárodečné a počáteční formy šikanování, které se více či méně vyskytují na všech školách. Při pokročilých šikanách probíhá spolupráce s odborníky ze školních servisních zařízení (SVP, PPP) a odborníky ze státních institucí (PČR, OSPOD).

Charakteristika šikany

Šikanování je všudypřítomné a může nás doprovázet po celý život. Šikanování je sociální nemoc ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupiny, včetně rodiny. Pro vztah, který označujeme za šikanování, je příznačná naprostá asymetrie sil, kdy mocnější zneužívá slabšího a pošlapává jeho základní lidská práva. Ve škole se šikana projevuje jako agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli. V právní praxi bývá pojem šikana používán jako synonymum pro **úmyslné opakované jednání**, které je namířené proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost. Je důležité šikanování včas rozpoznat, správně postupovat v jeho šetření a účinně ho ve spolupráci s vedením školy a školním preventivním týmem „léčit“.

Předpoklad fungování programu – celoškolní přístup

Chce-li škola chránit žáky před šikanováním, je nutné, aby všichni její pracovníci přijali tento úkol za svůj a spolupracovali na něm. Prevenci nemůže dělat jeden člověk. Je nutno zapracovat program na úrovni organizace a řízení školy, vzdělávání pracovníků školy, preventivně – výchovné a vzdělávací činnosti.

- vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů, v podpoře a upevňování zdravých třídních norem žáků jako prevenci šikanování
- vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky šikanování
- vzdělávání školního metodika prevence ve specializačním studiu podle § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb.
- informovanost nepedagogických pracovníků v oblasti šikany a mezilidských vztahů.

Struktura programu

- 1. zmapování situace – analýza a evaluace (před a po zavedení programu a také v jeho průběhu)*
- 2. motivování pedagogů pro změnu vztahů ve třídách*
- 3. společné vzdělávání všech pedagogů v oblasti prevence a bezpečí ve školách*
- 4. užší realizační tým, školní preventivní tým (školní metodik prevence, výchovný poradce, zástupce vedení školy), spolupracuje s třídními učiteli a dalšími pedagogickými pracovníky*
- 5. společný postup při řešení šikanování – scénář pro obyčejnou počáteční šikanu, základní krizový scénář pro výbuch pokročilé šikany*
- 6. primární prevence v třídních hodinách*

7. *primární prevence ve výuce - zapracována do jednotlivých vyučovacích předmětů*
8. *primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování*
9. *ochranný režim (školní řád, účinné dohledy učitelů)*
10. *spolupráce s rodiči (vhodný způsob seznámení s nekompromisním bojem školy proti šikaně - na webových stránkách a při třídních schůzkách)*
11. *školní poradenské služby*
12. *spolupráce se specializovanými zařízeními*
13. *vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí účastní žáci z různých škol)*

1. Zmapování situace – analýza a evaluace

Na počátku školního roku provést šetření ve třídách – hodnocení vztahů se spolužáky za minulý školní rok. Evaluace a následná spolupráce s třídními učiteli a třídními kolektivy. Evaluace by měla proběhnout i na konci školního roku, případně na konci prvního pololetí (např. na základě dotazníkových šetření).

2. Motivování pedagogů pro změnu

Zdravý třídní kolektiv znamená příjemný a efektivní vzdělávací proces.

3. Společné vzdělávání a supervize

Jedním z prvních úkolů je nastartovat vzdělávání pedagogů v oblasti prevence šikanování s ohledem na časovou přijatelnost pro chod školy. (přípravný týden, výjezdní akce, adaptační pobyty, besedy, lyžařský kurz). Obsahová náplň – metody práce se skupinou, nenásilné způsoby řešení konfliktů, práce s agresorem a obětí, rozměry šikanování, vymezení definice šikany, sociometrie a její využití.

4. Užší realizační tým

Vytvoření realizačního týmu - ředitel školy, zástupkyně ředitele, výchovný poradce, školní metodik prevence, školní mediátor, třídní učitelé. Ředitel školy musí být v realizačním týmu zastoupen. Realizační tým po vyšetření šikany a stanovení stupně šikanování také rozhoduje o další práci s třídním kolektivem, která by měla směřovat k nastartování ozdravných mechanismů ve vztazích v třídním kolektivu. Zajišťuje také spolupráci s odbornými pracovišti, které se zabývají selektivní nebo indikovanou prevencí.

5. Společný postup při řešení šikanování

Krizový scénář je součástí Minimálního preventivního programu, je obsažen v Metodickém pokynu ministerstva školství a také součástí tohoto dokumentu. Jsou nutné dva základní scénáře: pro situace, které zvládne škola sama (strategie a taktika postupu první pomoci při počátečních stadiích šikanování) a pro situace, kdy škola potřebuje pomoc zvenčí a je nutná její součinnost s odbornými pracovišti se servisními zařízeními a policií při odhalení pokročilé šikany.

6. Primární prevence v třídnických hodinách

Třídní učitel může účinně bránit zrodu šikanování a úspěšně léčit počáteční stadia onemocnění skupinové demokracie podporou růstu pozitivních vztahů ve třídě. Kvalifikovaný třídní učitel je základem úspěchu programu. Doporučeno další vzdělávání třídních učitelů v oblasti vedení třídnických hodin – mapování třídních vztahů, vyhledání alfa pozice ve třídě, diskuze vedoucí k vytvoření pravidel vzájemných vztahů, zvládání agresivity. Jde o celoroční práci se třídou v mírném tempu v pravidelných intervalech.

Práce s třídním kolektivem v průběhu školního roku se drží zásad

- a) Komplexnosti a kombinace mnohačetných strategií působících na cílovou skupinu.
- b) Kontinuity působení a systematickosti plánování. Programy na sebe musí navazovat a vzájemně se doplňovat.
- c) Cílenosti a adekvátnosti informací i forem působení vzhledem k cílové populaci.
- d) Propojení (vzájemná provázanost) různých typů prevence a preventivních programů.
- e) Pozitivní orientaci a podpory žádoucího chování.
- f) Využití „KAB“ modelu – orientace nikoliv pouze na úroveň informací, ale především na kvalitu postojů a změnu chování.
- g) Využití „peer“ prvku, důraz na interakci a aktivní zapojení žáků.
- h) Denormalizace - má přispívat k vytvoření takového sociálního klimatu, které není příznivé k šíření rizikového chování. Cílem denormalizace je především zvýšit v daném společenství aktivní spoluvytváření smyslu pro sociální normu a podporovat aktivní účast řešení problému.
- i) Podpory protektivních faktorů ve škole, vytváření podpůrného a pečujícího prostředí.
- j) Nepoužívání neúčinných prostředků – jako neúčinné se prokázalo odstrašování, zakazování, přehánění následků, moralizování a afektivní výchova, postavená pouze na emocích a pocitech.

(Povinnosti třídního učitele viz. příloha *Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci, čl. 4.*)

V prostorách školy je instalována schránka důvěry, kterou žáci mohou využít pro podání podnětů, stížností a oznámení.

7. Primární prevence ve výuce

Zpracování tématu prevence šikanování do vzdělávacího procesu, zejména v předmětech, které se přímo vztahují k prevenci sociálně patologických jevů (občanská výchova, tělesná výchova).

8. Primární prevence ve školním životě mimo vyučování

Program nemůže probíhat pouze ve třídách, měl by se stát přirozenou součástí života žáků ve všech činnostech, které škola pořádá a zodpovídá za ně – sportovní soutěže, kroužky, návštěvy filmových a divadelních představení, exkurze, zájezdy, školní samospráva.

9. Ochranný režim

Účinný ochranný režim před šikanováním má celoškolní působnost. Zásadní dokument je školní řád, dozory učitelů, postřehy všech zaměstnanců školy.

Vnitřní školní řád chrání všechny účastníky školního života před negativními důsledky rizikového chování jedinců nebo skupin žáků a je pro zúčastněné závazný a obsahuje i sankční řád.

Účinné dohledy – je vypracován promyšlený plán dohledů učitelů o přestávkách. Do rozvrhu je zahrnuta i kontrola rizikových prostor (šatny) a dohled při přesunu žáků na výuku tělesné výchovy. Při výskytu šikanování bude plán revidován a upraven podle aktuálních potřeb školy.

Úkoly pro pracovníky školy v oblasti prevence a dohledu nad žáky viz. *příloha Povinnosti pedagogických pracovníků*

10. Spolupráce s rodiči

Získat pro spolupráci rodiče je obtížný úkol, ale pro efektivní fungování programu je tato spolupráce velmi důležitá. Jeho plnění je zcela v kompetenci třídních učitelů prostřednictvím třídních schůzek a využití elektronické žákovské knížky.

Prostřednictvím třídních učitelů získávají rodiče informace, osvětové materiály, kontakty a návrhy postupů při řešení krizových situací. Rodičům je rovněž nabízena školní poradenská činnost na bázi výchovného poradenství, prevence a řešení projevů rizikového chování, mají rovněž své zástupce ve Školské radě, kam se mohou obrátit. Škola má povinnost se situací případnými problémy následně zabývat a řešit je vlastními silami nebo za pomoci příslušných institucí. (Možné příznaky šikanování, kterých si mohou všimnout rodiče. viz příloha 1)

11. Školní poradenské služby

Problematice šikanování se věnuje školní metodik prevence ve spolupráci s výchovným poradcem. Úkolem metodika je tvorba a evaluace preventivního speciálního programu, s čímž mu pomáhají další členové Školního poradenského pracoviště ve spolupráci s ostatními pedagogy.

12. Spolupráce se specializovanými institucemi a Policí ČR

Pedagogičtí pracovníci, včetně metodiků, nemohou a ani jim nepřísluší zvládat všechny krizové situace vlastními silami. Je nutné zvážit své kompetence, kam až mohou dosáhnout, nepřekračovat je a včas požádat o metodickou nebo odbornou pomoc specializovaná pracoviště. Stejně tak mohou žákům nebo jejich rodičům nabídnout odbornou a poradenskou službu těchto zařízení a případně ji i zprostředkovat. Při řešení šikany je možná spolupráce:

Pedagogicko psychologická poradna Jindřichův Hradec, Pravdova 837/II, 37701 Jindřichův Hradec

Mgr. Petra Davidová, 725 438 733, metodik.jh@pppcb.cz

Linka 116 000 - odborníci na Lince jsou připraveni s vámi probrat podrobně vaše otázky, nejasnosti a pochybnosti týkající se vaší každodenní práce a života ve škole:

Odborníci na Lince jsou připraveni s vámi probrat podrobně vaše otázky, nejasnosti a pochybnosti týkající se vaší každodenní práce a života ve škole: vztahy ve třídě mezi žáky, šikana – její diagnostika, postup šetření, konzultace již učiněných kroků, následná práce se skupinou) vztahů ve škole mezi pedagogy a žáky.

Dále např. **SVP Jindřichův Hradec, OSPOD Jindřichův Hradec**

13. Vztahy se školami v okolí

Škola zodpovídá za šikanování, které se odehrává přímo ve školním prostředí. Těžkosti mohou nastat v případě násilí mimo školu, neboť neexistuje ostrá hranice mezi školní a mimoškolní šikanou. Jedná se o násilí, které se děje mimo areál školy, nicméně má významný vztah ke škole a ta může být vtažena do řešení případu a její postup musí být nestandardní (např. agresori a oběti jsou z jiných škol apod.). V takovém případě je nutno navázat spolupráci s vedením školy na úrovni ředitelů, odkud protagonisté jsou. Významná zde bude i spolupráce se sociálními kurátory OSPOD a policií.

Postup ředitele školy

1. Přijme informaci o šikanování (pedagogický pracovník, nepedagogický pracovník, rodič, žák)
2. Rozhodne, zda škola zvládne řešit šikany vlastními silami nebo zda škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi a Policií ČR.
3. V případě prokázaných projevů šikany jmenuje pracovníky, kteří se budou podílet na vyšetřování šikany dle jeho pokynů
4. Zajistí informování dotčených rodičů o vyšetřování šikany nebo sám informuje o výsledcích vyšetřování šikany, které řídí.
5. V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogického centra nebo dalších odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.
6. V mimořádných případech doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu.
7. V mimořádných případech podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
8. Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění) oznámí tuto skutečnost Policii ČR.
9. Oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.
10. Projedná v pedagogické radě potrestání agresorů.

Květa Pilná (školní metodik prevence)

Příloha 1

Rodiče žáků se doporučuje upozornit zejména na to, aby si všímali těchto možných příznaků šikanování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechutí jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. „Nechte mě!“
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Svě zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.).
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

Příloha 2

ŠETŘENÍ A VÝSLECH POLICIÍ

Vstup policie do školy

- Zaměstnanci školy se snaží o maximálně dobrou spolupráci, vzájemný respekt a vstřícnost.
- Policista je povinen se prokázat stejnokrojem s identifikačním číslem, služebním průkazem nebo odznakem služby kriminální policie.
- V případě pochybností je možno si ověřit totožnost telefonickým dotazem na pracoviště policie.
- Ředitel školy nebo jeho zástupci se seznámí s předmětem policejního úkonu a důvodů, jež k němu vedou.

Předvolání a předvedení studenta, podání vysvětlení a výslech

- Policie může vyžadovat podání vysvětlení, provádět výslech, předvolat nebo předvést studenta mimo školu. Výslech se provádí zpravidla policisty v občanském oděvu, převezení za použití civilního vozidla.
- Škola zajistí dohled dospělou osobou po celou dobu služebního zákroku i služebního úkonu a to i v případě, že je proveden ve škole. Písemně je zaznamenáno číslo policisty, jméno převáženého dítěte a datum. Po ukončení procesu je student předán zpět do školy nebo je předán zákonnému zástupci.
- Vyrozumění rodičů provádí policista předem (u osoby mladší 15 let informuje také orgán sociálně právní ochrany mládeže), v případě, že tak neučinil informuje rodiče třídní učitel – o způsobu vyrozumění se do mluví předem s policistou.
- Policista může úkon provést i v případě, vyrozumění rodiče nelze zajistit a provedení úkonu nelze odložit.

- V případě, že by vyrozuměním rodičů bylo mařeno vyšetřování, vyrozumí škola zákonného zástupce bezprostředně po souhlasu policie
- Podle zákona mohou být mladiství vyslýcháni i bez účasti osob vykonávající dohled nad nezletilými.
- Na požádání policie poskytne ředitel školy vhodnou místnost k šetření studenta ve škole, zajistí také pedagogický dozor.
- Osoby přibrané k výslechu (dozor) mohou navrhnout odložení úkonu na pozdější dobu a v průběhu provádění takového úkonu navrhnout jeho přerušování nebo ukončení, pokud by provedení úkonu nebo pokračování v něm mělo nepříznivý vliv na psychický stav vyslýchané osoby.
- Pro děti a mládež platí v plné míře presumpce nevin

Oznamování trestné činnosti, ohlásí to řediteli školy.

- V případě, že je zaměstnanec školy svědkem trestné činnosti nebo se o ní dozví, ohlásí to řediteli školy. Je proveden písemný zápis.
- Škola celou záležitost oznámí Policii ČR.
- Trestnou činností se rozumí šíření omamných látek, gamblerství, šikana, týrání, vraždy, loupeže, pohlavní zneužívání, znásilnění, majetková trestná činnost apod.

<p>První pomoc při počáteční šikaně:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. odhad závažnosti a formy šikany; 2. rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a s oběťmi; 3. nalezení vhodných svědků; 4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků a konfrontace oběti s agresory); 5. ochrana oběti; 6. předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru: <ol style="list-style-type: none"> a) <i>rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření);</i> b) <i>rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku);</i> 7. realizace vhodné metody: <ol style="list-style-type: none"> a) <i>metoda usmíření;</i> b) <i>metoda vnějšího nátlaku (výchovní pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči);</i> 8. třídní hodina: <ol style="list-style-type: none"> a) <i>efekt metody usmíření;</i> b) <i>oznámení potrestání agresorů;</i> 9. rozhovor s rodiči oběti; 10. třídní schůzka; 11. práce s celou třídou. 	<p>Krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně:</p> <p>A. První (alarmující) kroky pomoci</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany; 2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí <p>B. Příprava podmínek pro vyšetřování</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy; 4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi; 5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře); 6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům <p>C. Vyšetřování</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. rozhovor s obětí a informátory; 8. nalezení nejslabších článků, nespolupracujících svědků; 9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky; 10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi) <p>D. Náprava</p> <ol style="list-style-type: none"> 11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny
--	---

Literatura, webové stránky, kontakty

Metodické pokyny a doporučení

- Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č. j. MSMT-21149/2016)
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních (č. j. MSMT – 21291/2010 –28)

Literatura

- Kolář, M.: Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011
- Kolář, M.: Výcvik odborníků v léčbě šikany. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií, 2013
- Kolář, M.: Net story: Příběhy ze světa internetu. Praha: NCBI. ➤ Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál, 2012
- Kolář, M.: Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000, 1997
- Kolář, M.: Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT ČR, 2003
- Kolektiv autorů: Elektronická šikana a jak ji řešit. (Metodický materiál.) Praha: NCBI, 2012
- Rogers, V.: Kyberšikana. (Pracovní materiály pro učitele a žáky.) Praha: Portál, 2011
- Říčan, P., Janošová, P.: Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010
- Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995

Webové stránky s tematikou školní šikany a kyberšikany

- Společenství proti šikaně, www.sikana.org
- E-Nebezpečí pro učitele, <http://www.e-nebezpeci.cz/>
- Národní centrum bezpečnějšího internetu, <https://www.ncbi.cz/>

Kontakty

- Sdružení Linka bezpečí (116 111), <https://www.linkabezpeci.cz/>
- Poradna webu Minimalizace šikany, www.minimalizacesikany.cz
- Kontaktní centrum, které přijímá hlášení, týkající se nezákonného a nevhodného obsahu internetu, <http://www.horkalinka.eu/> <http://ohlaste.horkalinkaczi.cz/>
- Poradna E-Bezpečí - poradenská linka zaměřená na prevenci rizikového chování na Internetu, <https://poradna.e-bezpeci.cz/>